

JONÁŠ ZÁBORSKÝ A VÝCHODNÉ SLOVENKO (Pred 210 rokmi sa narodil Jonáš Záborský)¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Výraznou národnou a literárnou postavou na východe Slovenska v polovici 19. storočia sa stal turčiansky rodák Jonáš Záborský, ktorého život a pôsobenie boli späté s východným Slovenskom, kde strávil takmer štyridsať rokov. Narodil sa pred 210 rokmi 3. februára 1812 v Zábóri pri Turčianskom Sv. Martine. Bol potomkom starého turčianskeho zemianskeho rodu zo Záboria. Vyrastal v nábožensky zmiešanej rodine. Otec, drobný chudobný zeman Jozef Záborský, presadzoval príslušnosť k evanjelickej cirkvi, matka Anna Tomčányiová bola rímskokatolíckeho vierovyznania.

J. Záborský študoval na nižšom gymnáziu v Necpaloch, potom v Gemeri a napokon ako 17-ročný pokračoval vo vzdelávaní sa na evanjelickom lýceu v Kežmarku (1829 – 1832), kde sa vo vyšších triedach hlbšie oboznamoval s teológiou. V školskom roku 1830/1831 pokračoval v štúdiu filozofie, pripravujúc sa na právnické povolanie. Neskôr svoj zámer zmenil a rozhodol sa pre štúdium teológie, keďže v kňazskom povolaní videl najlepšiu možnosť venovať sa literárnej tvorbe a zároveň napomáhať rozvoju slovenského národného života. Po ukončení právnického štúdia v Kežmarku začal od roku 1832 študovať na teologickej akadémii prešovského evanjelického a. v. kolégia. Jeho túžbou bolo študovať na niektorej z nemeckých univerzít. Po dvojročnom štúdiu na prešovskom kolégiu začiatkom júla 1834 vykonal kandidátsku skúšku a usiloval sa získať ako chudobný študent finančné prostriedky na štúdium v zahraničí. S týmto cieľom prijal návrh superintendenta Pavla Jozeffyho na pozíciu kaplána v Pozdišovciach, v Zemplínskej župe. V rokoch 1834 až 1839 tu po prvýkrát zastával miesto evanjelického kaplána. Ešte pred príchodom do obce sa jeho osobnosť niesla v duchu veľkých teologických, filozofických, literárnych a historických ambícií. Prišiel tu dobre odborne pripravený nielen na kaplánske pôsobenie, ale aj na tvorivú literárnu činnosť.

Počas duchovnej činnosti v Pozdišovciach sa naďalej neustále vzdelával a nezanedbával ani rozvoj svojich literárnych schopností. Dobre pripravený na ďalšie štúdium sa napokon rozhodol Pozdišovce opustiť a s finančnou podporou i odporúčaním pozdišovských zemepánov Szirmayovcov nastúpil 6. mája 1839 na univerzitu v Halle. Ako študent si tu počas rokov 1839 a 1840 upevňoval a prehľboval teologické a literárne vedomosti, oboznamoval sa s prácami gréckych klasikov a osvojoval si anglický jazyk. Stretol sa tu aj s Ludovítom Štúrom. Po uplynutí jedného roku na univerzite v Halle sa Záborský vrátil späť do Uhorska a pokračoval v kaplánskej činnosti u Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom Sv. Mikuláši. Pôsobil tu len päť mesiacov a opäť sa vrátil na východné Slovensko.

Koncom roka 1840 nastúpil ako evanjelický kňaz do Rankoviec. Tu sa začalo jeho účinkovanie v Abovskej župe, kde pôsobil do roku 1850. Mal tu ťažkú pozíciu, vie-

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

dol viacero cirkevných sporov s predstavenými evanjelickej a. v. cirkvi, ale aj veriacimi v obci. Veľkou oporou v ťažkých časoch mu bol rímskokatolícky kňaz Andrej Kálas zo susednej obce Pekľany. Ten ho vo vzájomných diskusiách upozorňoval na biedne postavenie evanjelického duchovenstva a vzbudil v ňom myšlienku ukončiť svoju kňazskú činnosť v tejto cirkvi a konvertovať na katolícku vieru. J. Záborský po dlhom váhaní v snahe zlepšiť svoje životné a národné postavenie prestúpil do rímskokatolíckej cirkvi. K tomuto závažnému kroku prispelo i viacero konfliktov či zápasov s evanjelikmi, ktorí hanili jeho kázne.

Dalšie Záborského kroky v kariére smerovali do košickej katolíckej diecézy, kde ho prijal biskup Anton Očkaj (Oczkay). V seminári počas rímskokatolíckeho štúdia sa chcel pripraviť na povolanie svetského profesora histórie a gréckej filológie, ale nato, ako ho biskup upozornil, by sa musel stať mníchom, čo bolo preňho neprijateľné. Väčšiu pozornosť venoval katolíckej dogmatike, pastorálnej teológii či kanonickému právu. Po štúdiu rímskokatolíckej teológie v košickom seminári bol vysvätený za kňaza, avšak sľúbené profesorské miesto na katolíckej teologickej fakulte nedostal, stal sa iba nemeckým kaplánom v Košiciach (1844 – 1850). V roku 1850 krátko pôsobil ako mimoriadny profesor gréčtiny na Právnickej akadémii v Košiciach.

V košickom prostredí čelil revolučným udalostiam rokov 1848 – 1849 a ich dôsledkom. Po ukončení revolúcie bol v habsburskej monarchii nastolený Bachov absolutizmus (1849 – 1859). Viedenská vláda nahradila župné zriadenie desiatimi dištriktmi, tri z nich boli na území Slovenska – nitriansky, banskobystrický a košický. V Košiciach tým nastolila dištriktuálnu civilnú správu. J. Záborský sa rozhodol 7. septembra 1850 opustiť Košice a začať novú životnú etapu vo Viedni. Z iniciatívy Daniela Licharda a najmä Andreja Radlinského prijal miesto redaktora provládnych *Slovenských novín*. Po nezhodách s cenzúrnym úradom ukončil výpoveďou svoju redaktorskú prácu a začiatkom roka 1853 opustil Viedeň. Vládne miesta si povinnosť voči nemu splnili žiadosťou v liste novému košickému biskupovi Ignácovi Fábrymu, aby mu poskytol miesto podobné tomu spred troch rokov. Biskup mu, napriek sľubovanej podpore a možnosti návratu do košického biskupstva, prideliť miesto v spustnutej a chudobnej župčianskej fare, s veľmi nízkym finančným príjmom, považujúc ho za nespoľahlivého, skôr zločinca než farára, pansláva, neustále mu dával najavo svoju nepriazeň a ešte pred inštalovaním sa musel podrobiť synodálnej skúške.

Na faru v Župčanoch, blízko mesta Prešov, nastúpil J. Záborský 13. marca 1853. Župčianska katolícka farnosť bola prioritne rímskokatolíckou farnosťou, no v obci žili obyvatelia aj s iným vierovyznaním, napríklad evanjelici, gréckokatolíci a židia. Spočiatku tu pôsobil ako kňazský administrátor, od 14. januára 1854 začal košický biskup prezentovať Záborského ako kňaza a kňazské vymenovanie získal v apríli 1854, no kňazský sľub zložil až 15. augusta 1854. V prvých rokoch v Župčanoch sa uzavrel sám do seba, nedokázal sa rýchlo aklimatizovať. Jeho neústupčivosť, vyhranenosť, ba aj tvrdohlavosť a ctižiadosť mu nedovoľovali podriaďiť sa tomuto prostrediu. Dlhو žil v ústraní a nemal ani dobré vzťahy s obyvateľmi – farníkmi, so svetskou aj cirkevnou vrchnosťou a so šarišskou šľachtou.

J. Záborský ako človek, ktorý pôvodne hľadal „tíšinu oltárov“ ako vhodné miesto na literárnu činnosť, našiel len boj všetkých proti všetkým a až do smrti zápasil s obojstrannou nedôverou. Napriek problémom si úlohy farára plnil veľmi dôsledne.

V rámci svojich možností sa zapájal aj do národného života. Spolu s Jánom Kollárom sa usiloval o založenie Matice slovenskej, zúčastnil sa memorandového zhromaždenia v júni 1861 v Turčianskom Sv. Martine, pracoval ako spoluzakladateľ Matice slovenskej (1863) a od roku 1864 bol členom jej šarišského jednatelstva.

Zvýšenú pozornosť venoval intenzívnemu a mnohostrannému štúdiu, písal historické práce a aktivizoval svoju publicistickú činnosť. V mnohých článkoch, poznámkach a glosách si všímal aktuálne problémy života na Slovensku, v Uhorsku a v Európe, niektoré nevtieravo vkladal aj do literárnych prác. V Župčanoch, najmä v rokoch 1858 – 1868, napísal prevažnú časť svojho literárneho diela – básne, prózu, epigramy, satiry, traktáty, divadelné hry i historické práce. Veľká časť jeho tvorby zostala za jeho života len v rukopisoch.

Od roku 1867 trpel Jonáš Záborský astmou, v roku 1875 ochorel na rakovinu žalúdka a o rok na to 23. januára 1876 vo veku 64 rokov zomrel v Župčanoch. Miesto jeho posledného odpočinku sa nachádza pri obecnom kostole, medzi ostatnými duchovnými.

Použitá literatúra:

Jonáš Záborský župčiansky samotár. Život a dielo v dokumentoch. Ed. Viliam JARIABEK.

Martin : Osveta, 1981. 228 s.

Jonáš Záborský a východné Slovensko. 1812 – 1876. (Odporúčaná bibliografia). Košice :

Krajská knižnica, 1972. 20 s.

LAZAR, Ervín. *Jonáš Záborský. Život – Literárne dielo – Korešpondencia.* Bratislava :

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956. 353 s.

MARSINA, Richard. Jonáš Záborský – historik a spisovateľ.

Dostupné na: <https://matica.sk/jonas-zaborsky-historik-a-spisovatel>

SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok.* Martin : Matica slovenská, 2001, s. 229-237.

Slovenský biografický slovník. VI. zväzok. Eds. MAŤOVČÍK, Augustín a kol. Martin :

Matica slovenská, 1994, s. 384-386. Heslo Jonáš Záborský.

ZÁBORSKÝ, Jonáš. Vlastný životopis. In *Jonáš Záborský. Dielo II.* Ed. Oskár ČEPAN.

Bratislava : Tatran, 1989, s. 359-403.